

Таким чином, розвиток творчої особистості — це постійні змінення, переходи, перетворення родових, соціально-типологічних властивостей в індивідуальні, особистісно-сміслові її якості, що виникають в ході онтогенезу. У процесі свого життя, творча особистість проходить декілька етапів свого розвитку, основним з яких вважається юність, так як саме у цей період особистісне зростання корелює з розвитком у напрямі самореалізації та самоактуалізації людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривошишина О. А. Образ світу як рефлексивне самоздійснення творчої особистості / О. А. Кривошишина // Вісник Нац. ун-ту України «Київський Політехнічний інститут». — Серія Філософія. Психологія. Педагогіка. — К. : ІВЦ «Політехніка», 2007. — № 2 (20). — Ч. 1. — С. 84–88.

2. Кривошишина О. А. Аналіз сучасних досліджень з проблем психологічних особливостей становлення та творчого розвитку особистості в юнацькому віці / Кривошишина О. А. // Актуальні проблеми психології : [зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка]. — К. : Логос, 2007. — Т. 7. — Вип. 13. — С. 239–245.

3. Кривошишина О. А. Особливості мотивації літературної творчості в юнацькому віці / О. А. Кривошишина // Актуальні проблеми психології : [зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України] / за ред. Максименка С. Д. — К. : Логос, 2006. — Т. 7. — Вип. 9. — С. 143–149.

4. Кривошишина О. А. Процес літературної творчості, як низка самоподібних фракталів / Актуальні проблеми психології. Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. // За ред. Максименка С. Д. — М.-Л. А. Чепи.-К.: ДІП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — Т. 9. — Ч. 3. — С. 99–109.

5. Моляко В. А. Проблеми психології творчості та розробка похода к изучению одаренности / Валентин Моляко // Творческая конструктология (пролегомени). — К. : Освіта України, 2007. — 388с.

УДК. 159.48.

ВПЛИВ ВІДНОШЕННЯ ДО СМЕРТІ ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.

Козак Л. Г. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
Гуманітарний факультет, напрям підготовки «Практична психологія»
Савка І. М., кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної
психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки
життєдіяльності, доцент

Проблема смерті — це вічна, можливо, сама хвилююча людину тема. В психологічному аспекті ця тема зачіпає переживання людини,

пов'язані зі смертю, страх перед нею, як проявом реальної чи можливої розлуки з життям, випробуванням себе в переживанні такого страху, подолання його і пошук сенсу в житті, що межує зі смертю. Наукова і соціальна актуальність проблематики очевидна, оскільки стосується як розробки нових наукових підходів гармонійного розвитку особистості, її самореалізації, так і пошуку шляхів, можливостей допомоги людині у важких життєвих ситуаціях, у реаліях соціуму орієнтованого на прагматичні цінності.

Зустріч зі смертю вагомо впливає на людину, але її вплив на психічне життя людини може бути різним. Так само як і від життєвої ситуації, в якій людина опинилась та особистісних властивостей притаманній їй буде залежати те, як нею буде сприйматися, проживатися та розумітися сам феномен смерті.

Аналіз наукових джерел з проблеми переживання страху смерті свідчить як про недостатню її розробленість у психологічній науці так і про недостатню її уживаність в позитивному аспекті. Більша увага цій темі приділялась у зв'язку з негативними, а то й патологічними змінами особистості. В той час як на сьогодні, з точки зору психології особистості, а саме особистісних змін вважається, що найсуттєвішими ситуаціями особистості є ті, які пов'язані з усвідомленням власної смертності або зіткнення зі смертю іншого [2].

Дослідженням образу смерті та особливостей структури страху у смерті у людей різних статевих, вікових, соціальних, етнічних груп здійснювався в роботах М.Альберт, Д.Темплера, Дж. МакЛеннана Ш. Алієва та інших.

Викладене показує можливість як багатоаспектності вивчення проблеми переживання смерті так і недостатню дослідженість саме переживання страху смерті в аспекті позитивних змін в ситуації зіткнення з нею, так і уявляючи її, що накладає відбиток на життєву позицію особистості.

Вважається, що люди старшого віку морально більш підготовлені до смерті та в меншій мірі бояться її настання чим підлітки та дорослі люди.

Тому за допомогою певних досліджень ми будемо намагатися погодитися чи, навпаки, спростувати це твердження. Для нашого дослідження було взято такі групи людей:

- 32 учня 8-11 класів у віці 13-17 років. Дослідження проводилось на базі Летичівської ЗОШ №2 м. Летичів, Хмельницької області

- 15 учнів 10-11 класів у віці 16-17 років. Дослідження проводилось на базі Козачківської ЗОШ I-III ст. Летичівського рну, Хмельницької обл.

- 64 особи у віці 60-80 років. Дослідження проводилось в Вовковинецькому будинку-інтернату для людей похилого віку та інвалідів.

Для даного дослідження були використані такі методики як:

- Опитувальник суїцидального ризику Т.М. Разуваєвої;
- Методика «Метафори особистісної смерті» Дж. МакЛеннана;
- Опитувальник Темплера «Шкала тривожності смерті».

Проаналізувавши отримані результати було виявлено, що у осіб молодого віку спостерігається високий рівень суїцидальної спроби, яскраво виражена афективність, домінування емоцій над інтелектуальним контролем, тоді як особи старшого віку які є більш здоровими та релігійними, відчувають менший страх перед смертю, ніж ті, які мають проблеми зі здоров'ям.

Гра зі смертю, усвідомлення ризикованості ситуації і ті відчуття, які виникають після перетину лінії фінішу, приземлення після стрибка, завершення ризикованої військової операції або операції по спасінню людей та інших подібних явищ, визивають специфічні емоційні стани, які хочеться пережити знову. Як правило, екстремальні види діяльності пов'язані з проникненням людини у сфери, які недоступні всім і кожному. У подібних умовах наш організм відчуває потужний стрес, переживає вітальну загрозу і, разом з тим, п'янке почуття оволодіння світом, подолання власної природи, страху перед небезпекою. Відбувається свого роду компенсація, емоційний обмін за (Кириленко Т.С.) – заміщення почуття власної слабкості і вразливості почуттям власної переваги [1]. Досвід подолання надзвичайно корисний – людина виходить в життя переможцем. З'являється можливість піднятися над випадковістю чи пасивністю свого існування, кинути виклик страху перед життям і смертю.

Сьогодні психологи багато говорять про своєрідний вид адреналінової наркоманії. У цьому стані людина може жити тільки на межі, вона фактично підживлюється ситуаціями, що провокують викид адреналіну. Причому, як і при будь-якій залежності, їй потрібна все більша доза ризику. Людина забирається все вище, занурюється все глибше, їде все швидше. Більш того, вона і в звичайному житті несвідомо шукає ризик і небезпеку, провокує критичні ситуації. Подолання смерті перестає бути життєстверджуючим. Смерть заворожує, формуючи залежність від такої гри з нею.

У критичній ситуації увага різко звужується, загострюється на небезпечі. Можна сказати, що людина перестає належати собі. Вона керована одним прагненням – усунути загрозу, вижити. Психологи називають це ефектом тунельного сприйняття. У цьому стані у людини загострюються всі почуття і відчуття, вона починає дивитися на життя по-іншому, цінячи кожен момент, який може виявитися останнім. Це виходить як прояв свята перемоги над смертю.

На думку відомого психолога, доктора медичних наук, професора Олега Чабана, екстремалами не народжуються. Є, звичайно, деякий відсоток людей, чия пристрасть до екстриму можна пояснити наявністю біологічної детермінанти. Але в більшості випадків до цього схильна людина, яка пройшла з певними особливостями у минулому етапі особистісного формування. Якщо певні кризи людина не може подолати на певному етапі їх виникнення, то шлейф невирішеної проблеми тягнеться з малих років і це може впливати на формування її ставлення до смерті і до життя загалом.

Отже, в переживанні смерті в різних життєвих ситуаціях присутні і емоції суму, і страху, і цікавості, і розгубленості, що визначають позитивну спрямованість життя при зустрічі зі смертю, прийняття його як дару.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смерть як чинник смисложиттєвого самовизначення людини. Алієв Ш. // Психологія і суспільство – 2011 - №2 – С. 106 – 123.

УДК 316.612:356.13

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ КУРСАНТА-РЯТІВНИКА

*Козуб І.В. Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності, Гуманітарний факультет, напрям підготовки
«Практична психологія»*

*Макаренко С.С., кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної
психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки
життєдіяльності, доцент*

Під професіогенезом розуміють розвиток особистості, зміни і перетворення в психологічній структурі, зумовлені засвоєнням і здійсненням професійної діяльності. Значну роль у професіогенезі фахівця відіграють соціально-психологічні чинники, які починають діяти ще з часу навчання курсантів у спеціальних навчально-виховних закладах освіти. У системі таких чинників чільне місце займає морально-психологічний стан майбутніх фахівців.

Поняття “морально-психологічний стан” з’явилося у науковій літературі зовсім недавно і вживається поряд з такими інтегральними поняттями, як “морально-психологічний клімат”, “соціально-психологічний клімат” та інші, що значно поширені у сучасній науці та практиці[1]. Так, поняття “морально-психологічний клімат”, “соціально-